

Illustrationsmaterialet afspejler i høj grad værkernes forskellige karakter. Lunden og hans billedredaktør Gil Dahlström har gjort sig store anstrengelser for at supplere de obligate, klassiske illustrationer med mindre velkendt, men særdeles relevant materiale, som gennem korte, men indholdsrige billedtekster kan supplere og uddybe hovedtekstens oplysninger. Også i Politikens verdenshistorie er der lagt meget arbejde i at finde nyt illustrationsmateriale – men her har anstrengelserne lidt for ofte ført til valget af sene kopier og frie rekonstruktioner frem for samtidigt billedmateriale. Illustrationerne følger fremstillingen meget nøje, men billederne bidrager sjældent til at supplere og uddybe teksten.

Billedteksten til en af de – forholdsvis få – illustrationer, der optræder i begge værker, udtrykker i en nøddeskal forskellen mellem de to fremstillinger af Europas Senmiddelalder. Det drejer sig om Jan van Eycks berømte billede af Giovanni Arnolfinis trolovelse:

*Lunden s. 255*

»Arnolfinis truloving«, 1434, av Jan van Eyck (ca. 1390–1441), den mest berømte målar nord for Alpane i si tid. Van Eycks bilete sameiner den største realisme med ein direkte symbolbruk som liknar den gotiske. Lysa i krona er brudekjertter, spegelen er eit Mariasymbol (jomfrudom), hunden står for truskap (og kanskje lydnad) og tretøflene til venstre for det heilage (berrfotte). Brudgommens lyfte hand er truskapslovnad. Når Donatello gjev meining til verket ved uttrykk og holdning, er det noko anna, nyare og vanskelegare.

*Kjersgaard s. 198*

Det var karakteristisk for den nye tid, at det nu ikke længere blot var fyrster og konger, der blev portrætteret af de store kunstnere. En forretningsmand var velhavende nok til også at kunne bestille selv en Jan van Eyck til at male sit bryllupsbillede. Det gjorde den rige Lucca-købmand Giovanni Arnolfini i 1434. Her står han hånd i hånd med sin brud, der ser gravid ud, men ikke nødvendigvis behøver at være det. »The pregnant look« var på mode. Billedet er malet hjemme i Arnolfinis dagligstue – trættøflerne står til venstre, og skødehunden hopper lystigt rundt på gulvet. Det nymodens spejl er der også blevet råd til. I spejlbilledet kan vi se kunstneren, som han står og maler.

*Michael H. Gelting*

LARS J. LARSSON: Sören Norby och Östersjöpolitiken 1523–1525. Bibliotheca Historica Lundensis LX. Malmö, Liber Förlag, 1986. 211 s.

En af de få positive effekter af Roskildefreden, må vi indrømme, er den, at så mange fortræffelige svenske historikere er blevet inspireret til at dyrke ældre, dansk historie. Opgaven er unægteligt taknemlig, eftersom de indfødte for det meste holder sig undseligt tilbage. En af de prisværdige,

svenske rydningsmænd er Lars J. Larsson. Dybt inde i Smålands store skove har han i mange år studeret vagtgrise, lindorme og anden lokal folkløse, som læserne af Södra Sandsjö Hembygdförenings årsskrift vil vide. Men undertiden river han sig løs og kaster sig i stedet over en helt tredie, snurrig skikkelse, søkrigeren Sören Norby, den sidste i rækken af uafhængige kaperhøvdinge på Gotland. Denne »lidelse«, som svenskerne kalder deres passioner, har foreløbig givet sig udslag i tre afhandlinger i Scandia 1964, 1969 og 1979 om det skånske oprør 1525, sammenbruddet af Sören Norbys magtstilling i Blekinge 1526 og eksilperioden i Moskva 1526–28. Vi ser hen til, at hr. Sørenns virksomhed som kejserlig kondottiere også kommer under Larssons kyndige behandling, men i sit nyeste udspil, en Lundedisputats, har han valgt at gribe tilbage og analysere Sören Norbys magtstilling på Gotland 1523–25.

Det er blevet til en overordentlig livfuld historisk undersøgelse med mange afstikkere til 1500-tallets skibstyper og skyts. Larssons »trumf« i den første afhandling var fundet i Hannover-arkivet af Frederik I's brev til de lüneburgske hertuger, der skildrede slaget ved Bunketofte lund den 11. maj 1525. Her er det især den tyske ordens arkiv, der sætter ham i stand til at placere Sören Norbys virksomhed i en europæisk sammenhæng. Fra Nürnberg, hvor højmasteren opholdt sig under rigsdagen, gik der direkte nervetråde til Ordensstaten, der sikrede Sören Norby livsvigtige forsyninger. Derfor blev bruddet mellem Christian II og den koleriske højmaster skæbnesvangert for ham. Stærkere end tidligere forskere og med en langt fyldigere dokumentation understreger Larsson den desperate situation på Gotland, Sören Norby var gerådet i umiddelbart forud for det skånske oprør.

Selvsagt kan man på mange punkter have andre meninger end Larssons. Sigbrits mordplaner mod hr. Sören tror jeg ved nærmere eftertanke ikke på. De har sikkert været standardinventar i de oprørske jyske rådets henvendelser til østdanske lensmænd, hvoraf kun brevet til Sören Norby – takket være Münchensamlingen – er bevaret. Der kan heller ikke drages slutninger af nuancer mellem hr. Sørenns breve til dronning Elisabeth og til Christian II. Begge breve er blevet læst af samme modtagerkreds. Når Sören Norby altid tilskrev både kongen og dronningen, hænger det sammen med en ridderlig courtoisie, som står i sær kontrast til det vilde frilleleben, der herskede på Visborg slot. Modsætningen troskab mod Christian II-overgang til de nye magthavere er nok stillet for skarpt op. Jeg ville foretrække en blød mellemvare. Sören Norby forberedte på Gotland en række alternative muligheder for at bevare sin position i Norden (hvoraf ingen ganske vist blev realiseret) efter princippet, at en ræv bør have flere udgange. Selv om Larsson

forviser dem til Vasapropagandaens verden, vil jeg stadig hævde, at en af de potentielle udgange var planerne om at ægte Kristina Gyllenstierna, der er dokumenterede under overgivelsesforhandlingerne, hvor Søren Norby betingede sig dansk bistand til at bemægtige sig hendes person, og desuden ved kong Gustavs krydsforhør af hende, der afslørede, at forholdet tilsyneladende var nået så vidt som til trolovelse. Det tyder på, at også fru Kristina, der må have kendt hr. Søren fra de famøse kroningsfestligheder i Stockholm 1520, har følt sig fristet af forbindelsen.

Om det skånske oprør, som Larsson slutter med, har han og jeg i al venskabelighed en gammel strid, et pingpong med 7–8 kildesteder. Stædigen er man jo, og jeg benytter den gunstige lejlighed til at returnere et par af boldene. I sin første afhandling reducerede Larsson bøndernes rolle i forhold til C. F. Allens gamle, nationalliberale fremstilling og argumenterede dygtigt for, at plyndringerne af de skånske herresæder blev foretaget af Søren Norbys organiserede, professionelle styrker. Ligesom musen, der gungrede, tillod jeg mig at fastholde Allens opfattelse, idet jeg replicerede, at Larsson selv indirekte ved at tale om Søren Norby-oprøret gav Allen ret. Dette attack besvarer Larsson med en teori om, at Søren Norbys virksomhed må ses som et udslag af tidens modstandsret. Herved kan han beholde oprøret samtidig med, at Søren Norby bevarer kontrollen med begivenhederne. Hvad Søren Norby påberåber sig, er dog utvivlsomt adelens – især riddernes – overnationale fejderet og ikke sin modstandsret som dansk undersåt. Desuden forudsætter Larssons teori, at Søren Norby inden oprøret var blevet Frederik I's mand, men de forhandlinger, han førte med danskerne, og som Larsson selv gennemskuer som dobbeltspil, kan ikke siges at have ført til noget tjenesteskifte, og intet tyder på, at Søren Norby drømte om frivilligt at give Gotland fra sig. Hans senere skæbne vidner også om, at han fortsat – selv efter intermezzo'et som Frederik I's lensmand på Sølvborg og guderne må vide hvilke machinationer i Moskva – betragtede sig som medlem af Christian II's hofstat, ligesom mindst ét, notorisk uregerligt frillebarn til hoffolkens fortvivlelse var deponeret her. Hvis Larsson vil beholde oprøret, kommer han altså til at bide i det sure æble og acceptere bøndernes aktive rolle i Allens forstand, eller også må han, som han selv er inde på, nøjes med at tale om Søren Norbys fejde.

Hvad de enkelte kildesteder angår, har Larsson selvfølgelig ret i, at Skibbykrøniken er tendentiøs, men det forhindrer ikke, at dens fremstilling af faktiske forhold – i dette tilfælde bøndernes medvirken – er korrekt. Vel var Paulus Helie alias Poul Helgesen opfyldt af galde over sin samtid, men han opfandt ikke de begivenheder, han blev ophidset over. Til min argumentation i Gyldendals Danmarkshistorie vil jeg føje, at når

Tyge Krabbe meddeler, at der inde i det belejrede Åhus befandt sig 250 bønder, »som var med og brændte disse gode mænds gårde«, fortæller han blot, at de plyndrende bønder har søgt tilflugt hos Søren Norbys tropper, ikke at deres pyromane virksomhed blev dirigeret af dem. Larsson støtter sin opfattelse på det forholdsvis beskedne omfang af plyndringen af Ellinge, det eneste dokumenterede plyndringstogt. Her ser vi dog en renlivet, ubestridelig bondehob i funktion, som Eske Billes foged tydeligt opfattede som et højst ubehageligt bekendtskab – ellers ville han vel ikke have stået skjult på gårdens aftrædelsesrum et helt døgn. At lokale folk ikke deltog i plyndringen, bekræfter blot det mønster, jeg har iagttaget under Clementsfejden (se Historie 1981), hvor de nørrejske bønder tog over fjordene for at plyndre. En ræv rører heller ikke de andereder, der ligger nærmest dens egen grav. I øvrigt tror jeg ikke, at Eske Bille var en særligt berygtet bondeplager, som Larsson skriver. Derimod havde han mange år tidligere som kongelig lensmand på Fyn – på vor nuværende landbrugsministers ejendom – haft et ubehageligt mellemværende med en opsætsig herredsfoged.

Det sidste ord er næppe sagt hverken om det skånske oprør eller Søren Norby-skikkelsen. Derimod er det givet, at al fremtidig diskussion må bygge på Lars J. Larssons fængslende og inspirerende skrift.

*Mikael Venge*

KARL-ERIK FRANDBEN(red.): Atlas over Danmarks administrative inddeling efter 1660. I. Atlasbind (235 sider). II. Tekstbind (304 sider). Dansk Historisk Fællesforening 1984. Udsolgt.

På historikermødet i Odense i 1969 diskuteredes første gang udarbejdelsen af et historisk atlas over Danmark. Formålet blev defineret som det dobbelte, dels at præstere et hjælpemiddel til praktisk brug i forskellige institutioner, dels at etablere et udgangspunkt for tematiske kort. Med støtte fra Statens Humanistiske Forskningsråd blev der iværksat et »pilotprojekt« i 1976–77 ved Historisk Institut på Københavns Universitet omkring forholdene på Falster. På baggrund af resultaterne herfra besluttede Forskningsrådet i 1979 at gøre udarbejdelsen af et dansk historisk atlas til et rådsinitiativ og nedsætte en styringsgruppe til varetagelse af projektets ledelse. Projektet blev delt i to afdelinger: et generelt historisk atlas over Danmark og et atlas over Danmarks administrative inddeling efter 1660. Det er resultatet af den sidste afdeling, der nu foreligger. Værket er blevet til i samarbejde mellem en